

Venäjän rajoitettu internet vuonna 2015

Venäjän valtion harjoittamasta internetsensuurista on *Idäntutkimuksen* sivuilla keskusteltu jo useampaan otteeseen. Viimeisimmässä numerossa (*Idäntutkimus 4/2015*), Dmitri Jagodinin kolumni käsitteli Venäjän harjoittamaa kyberpropagandaa johon törmää nykyisin venäläisten internet-sivustojen lisäksi myös monen eurooppalaisen uutissivuston kommenttipalstalla. Tässä kirjoituksessa palataan Venäjän rajojen sisällä tapahtuvaan internetin hallitsemiseen ja rajoittamiseen kartoittamalla motiiveja ja tapoja internetissä leviävän, vapaan informaation virran hallitsemiseksi nyky-Venäjällä.

Freedom Housen vuosittaisen katsauksen mukaan internetin vapaus väheni Venäjällä entisestään vuonna 2015. Toisin kuin vuotta aiemmin, Venäjä luokitellaan nyt kuuluvaksi rajoitetun internetin maiden kategoriaan mm. Valko-Venäjän, Iranin ja Kiinan kanssa. Indeksien mukaan internetin vapautta rajoittavat muun muassa nettisivujen estot ja valtion tekemä *filte-rointi*, niin sanotut kyberhyökkäykset oppositiota vastaan, hallitukselle myönteisten kommentaattorien palkkaaminen, internetkirjoittelua rajoittava lainsäädäntö sekä internetkäyttäjien seuranta ja rikosoikeuteen asettaminen. *Idäntutkimuksen* palstoillakin käsiteltujen, laajasti kritisoitujen lakiasetusten, esim. ”bloggarilain” sekä ulkomaista omistusta mediassa rajoittavan lain lisäksi Venäjällä on viime vuosien aikana suunniteltu ja otettu käyttöön myös muita internetkäyttäjien ilmaisuvapautta rajoittavia keinoja. Samanaikaisesti tavallisten kansalaisten tuki nettisensuurille on kasvanut: mielipidemittaustoimisto VTsIOM:in

elokuussa 2015 tekemän kyselyn mukaan jopa 49 prosenttia venäläisistä kokee internetsensuurin tarpeelliseksi turvallisuussyistä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että hallituksen kampanja venäjänkielisen internetin suitsimiseksi saa vastakaikua myös kansan parissa.

Globaalin tietoverkon oli anonyymien ilmaisuvapauden takaamisen ansiosta määrä edistää sananvapautta ja demokratian toteutumista ympäri maailmaa. Egyptiläinen ihmisoikeusaktivisti Wael Ghonim pohdiskeli CNN:lle kevättalvella 2011 antamassaan haastattelussa arabikevättä ja Hosni Murabakin syöksemistä vallasta todeten: ”Jos haluat vapauttaa [kansan], anna heille internet”. *World Wide Webillä* olikin huomattava vaikutus arabikevään tapahtumien kulkuun. Tähän lopputulokseen tulivat ilmeisesti myös Venäjän vallanpitäjät, jotka arabikevään tapahtumien lisäksi järkyttyivät vuoden 2011 parlamenttivaaleja seuranneiden mielenosoitusten laajuudesta. Näiden jälkeen Venäjällä ryhdyttiin monenlaisiin toimipiteisiin ns. informaatiovereniteetin toteutumiseen Venäjän valtiorajojen sisällä – ja, mikäli mahdollista, myös niiden ulkopuolella. Informaatiovereniteetin tavoittelu ei kuitenkaan ole tyyppillistä ainoastaan Venäjälle, vaan se seuraa maailmanlaajuisia valtavirtaa. Internetkäyttäjien määrän lisääntyessä myös vapaan informaatiovirran normi on haurastunut. Monet – myös demokraattiset – valtiot ovat tietoisesti pyrkinet luomaan hallittuja, ”turvallisia alueita” internetissä surffaileville kansalaisilleen. Esimerkiksi islamistisen valtion tapa värvätä kannattajia internetissä on saanut länsimaiden

turvallisuuspalvelut kannattamaan verkkosivujen entistä tarkempaa seurantaa.

Venäjän kohdalla ”turvallisen” tiedon takaminen on erityisen tärkeää, koska vaikuttaa siltä, että maan hallitus ja turvallisuuspalvelu uskovat maan kansalaisten olevan paitsi ääri-islamistien myös amerikkalaisen propagandan ja väärän tiedon jatkuvan pommituksen kohteena. Vuoden 2012 presidentinvaalien jälkimainingeissa Venäjän turvallisuuspalvelu FSB:n johtaja Sergei Smirnov totesi: ”Länsimaiset turvallisuuspalvelut käyttävät uusia keinoja luodakseen ja ylläpitääkseen jatkuvaa jännitettä [Venäjän] yhteiskunnassa vakavin tarkoituksiperin, jopa vallanvaihtoon pyrkien... Vaalimme, etenkin presidentinvaalit, paljastivat internetin ja blogisfäärin potentiaalin.” Ukrainan kriisin myötä pelko lännestä lähtöisin olevan väärennetyn tiedon (tekstien lisäksi myös valokuvien, videoiden ja dokumenttien) leviämisestä venäjänkielisessä internetissä on kasvanut entisestään. Tämä on heijastunut suoraan internet-sensuuria edistäviin lakiehdotuksiin.

Venäläiset kuitenkin rakastavat internetiä. Ennen Ukrainan kriisiä selkeästi valtaosa venäläisistä internetikäyttäjistä vastusti verkon sisällön rajoittamista tai sensurointia. Tämä on kuitenkin muuttunut muutaman viime vuoden aikana. Venäjän internetin vapautta koskevan mielipideilmaston muutoksen voi ainakin osittain tulkita olevan seurausta hallituksen uusista lakialoitteista, joiden tarkoituksena on ollut internetin tarkemman kontrolloinnin mahdollistaminen vuoden 2011–2012 suurmielensoi-tusten jälkeen.

Uusista laeista kaksi merkittävintä lienevät vuoden 2012 laki kiellettyä informaatiota levittävien verkkosivujen sisällyttämisestä mustalle listalle sekä vuoden 2014 ”bloggarilaki”, joka edellyttää suosittujen blogien rekisteröimispakkoa. Esimerkiksi Ukrainan Maidan-mielenosoituksen ollessa kuumimmillaan maaliskuussa 2014 kolme suosittua Kremlin vastaista uutissivustoa sekä oppositiojohtaja Aleksei Navalnyin blogi suljettiin valtiollisen viestintäviranomaisen, Roskomnadzorin toimesta. Toimia perusteltiin

sillä, että näillä internet-sivuilla ”kehoitettiin osallistumaan lainvastaiseen toimintaan ja yleisiä järjestyssääntöjä rikkoviin suur tapahtumiin”. Tämä oli käytännössä askel kohti kiinalaista internetin hallinnan mallia, joka sallii jonkin verran hallituksen arvostelua, mutta kirjoitukset, joiden tarkoituksena on konkreettisten mielenosoitusten järjestäminen, sensuroidaan verkosta. Seurauksena demokratian, sananvapauden ja tätä myötä myös valtaapitävien poliittisen legitimitetin illuusio säilyy. Vaikka Kiina on maailman valtioista kuuluisin internetsensuurin harjoittaja, löytyy verkon informaatiovirran aktiivista hallintaa harjoittavia maita myös lähempää. Valko-Venäjällä opposition sananvapautta on rajoitettu internetissä aina vuodesta 2001 lähtien. Siellä internet-sensuuri kasvaa aina hetkellisesti presidentin- tai parlamenttivaalien lähestyessä. Tämän kaltainen toiminta kielii hybridin hallitsemisen dilemmasta: vaalien aikaan autoritääriäinen tai puoliautoritääriäinen hallitus on hetkellisesti heikoimmillaan, ja vallanpitäjät pyrkivät hillitsemään kaikki potentiaaliset vallankumouksen uhat.

Niin kauan kun internetin hallitsemiseen tähtäävät toimenpiteet tehdään kansallisen turvallisuuden nimissä, näyttää niillä olevan myös tavallisten kansalaisten tuki. VTsIOM:in kyselyn mukaan 42 prosenttia venäläisistä uskoo ulkomaalaisten valtioiden käyttävän internetiä välineenä Venäjää ja sen etuja vastaan ja 45 prosenttia kannattaa ulkomaalaisten medioiden sensurointia. Nämä tulokset myötäilevät 2016 ja 2017 voimaan tulevia uusia medialakeja, jotka rajoittavat ulkomaalaisten omistusoikeutta Venäjän medioissa. Tulosten mukaan on myös selvää, että monet venäläiset ovat nykyisin varuillaan länsipropagandan suhteen ja tukeutuisivat mielellään vain kotimaisiin tietolähteisiin. Erilaisen tiedon ja erilaisten tulkintojen kysyntä on siis pudonnut merkittävästi. Sen sijaan kylmän sodan ajalle tyypillinen ajatus ”kaikki valehtelevat, mutta amerikkalaiset valehtelevat eniten” on taas ajankohtainen nyky-Venäjällä.

Yksi rajoitetun internetin ominaispiirteistä on myös Kremlin hyväksymän tiedon levittäminen

muka itsenäisten internetkäyttäjien toimesta blogeissa ja sosiaalisessa mediassa, minkä ansiosta viralliset tulkinnot tavoittavat myös internetiä tiedonvälineenä käyttävien kansalaisten silmät ja korvat. Kiinan esimerkkiä noudattaen tavallisia venäläisiä verkkokäyttäjää on palkattu kirjoittamaan hallituksenmyönteisiä artikkeleita. Myös monien länsimedioiden sivuilla esiintyvät Venäjän ”trolliarmeijan” jäsenet ovat osa tätä taktiikkaa.

Internetin globaali luonne ja Yhdysvaltojen johtama asema myös verkossa on aiheuttanut huolta valtaapitävien parissa. Syyskuussa 2015 pääministeri Medvedev totesi amerikkalaisten kontrolloiman WWW-järjestelmän olevan nykyisellään liian suljettu. Jo vuotta aiemmin eräs Yhtenäisen Venäjä –puolueen kansanedustaja Sergei Želežniak ehdotti iranilaistyyllisen, kansallisen internetpalvelimen perustamista. Tämä Tšeburaška-niminen palvelin irrottaisi venäläiset kokonaan ulkomaalaisilta sivustoilta ja antaisi Venäjän viranomaisille kaikki valtuudet internetin sisällön hallitsemiseen. Euroopan unionin jäsenmailla sekä Yhdysvalloilla olisi kyseisen palvelimeen käyttökielto.

Näyttää kuitenkin siltä, ettei hallituksen tarvitse ainakaan nykytilan jatkuessa ottaa käyttöönsä entistä kovempia keinoja internetsensuurin saralla. Esimerkiksi Navalnyin blogi on

edelleen vapaasti luettavissa Venäjällä, kun taas Kiinassa tai Valko-Venäjällä yhtä suosittuja oppositiobloggareita ei hallinnon toimesta suvaita. Toisaalta Venäjällä jo käyttöön otettuja keinoja ei ole syytä myöskään höllentää. Nykyisillä internetsensuurin käytännöillä on kansallisen turvallisuuden ja Venäjän etujen takaamisen nimissä melko vakaa kannatus kansalaisten parissa, joskaan 59 prosenttia kansalaisista ei usko kyseisten rajoitusten vaikuttavan heidän omaan elämäänsä millään tavalla.

Yhtä lailla merkittävää on myös se, että suurin osa venäläisistä käyttää jo nyt paikallisia verkkosivuja, jotka ovat suurten, kansainvälisten palvelujen kopioita. Googlen sijaan venäläisten hakukoneena toimii paikallinen Yandex ja sähköpostipalveluna Mail.ru. Sosiaalisista yhteisö sivustoista Facebookia suosituimpia ovat edelleen Vkontakte sekä Odnoklassniki. Kaikki edellä mainitut yhtiöt ovat ilmaisseet valmiutensa yhteistyöhön viranomaisten kanssa tarpeen vaatiessa. Mikä lienee Venäjän internetvapauden tila Freedom Housen raportin mukaan vuonna 2016? Länsisuhteiden ja talouskasvun takkuilun jatkuessa sekä syyskuun parlamenttivaalien lähestyessä se tuskin tulee olemaan nykyistä parempi.

Kristiina Silvan